

Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Şcoala doctorală de Studii Lingvistice şi Literare

Corpul transuman în literatura *science fiction*

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator ştiinţific

Prof. univ. dr. ŞTEFAN BORBÉLY

Doctorand

CĂLINA BORA

2019

Cuprins

Introducere: **Societatea post(trans)umană / 4**

Capitolul 1: **Corpul: Antropocentrism și expansiune / 25**

1.1. Denigrarea corpului biologic: corpul-obiect / 33

1.2. Tehnică și tehnologie / 49

1.3. Artificializarea corpului uman / 62

Capitolul 2: **Corpul post / transuman / 77**

2.1. Corpul emoțional / 89

2.2. Inteligența rațională / inteligența emoțională / 100

2.3. *Homo sapiens* „către” *Homo technologicus* / 117

Capitolul 3: **Ieșirea din corp / 127**

3.1. Cyborgul / 145

3.2. Robotul și androidul / 161

3.3. *Uploading mind*: gândirea fără corp / 180

Concluzie / 195

Bibliografie / 205

Anexe / 218

Cuvinte cheie: transumanism, cyborg, postumanism, android, proteză, science fiction, uploading mind, body identity, pattern identity, emoții, inteligență artificială, rațiune

Rezumat:

Viitorul, pe care autorii de *science fiction* postmodern îl prezintă cititorilor, este unul tehnologizat, un viitor nesigur sau unul paradisiac – depinde mult perspectiva din care sunt privite lucrurile. Cert este că acest viitor este locuit de corpuri care nu mai au nimic de-a face cu omul (*Homo universalis*) sau cu *Homo sapiens*, așa cum îi cunoaștem. Aspectul nu este nici pe departe valabil numai în narațiunile *science fiction*. Societățile actuale în sine se îndreaptă într-o direcție regășibilă în aceste scenarii ficționale, iar una dintre cauzele acestui demers este îmbrățișarea tehnologiei și a produselor rezultate prin intervenția ei.

Aționând direct asupra biologicului uman, tehnologia îi va oferi noului om (*Homo technologicus*) șansa emancipării, a augmentării capacităților corpului sau ale minții – prin protezare (temporară sau permanentă, exterioară sau interioară) sau chiar prin transferarea minții într-un calculator. Prețul unei astfel de emancipări este, fără discuție, artificializarea biologicului uman.

Studiul este obligatoriu unul interdisciplinar. Pentru a surprinde pașii lui *Homo sapiens* și *Homo universalis* către artificializare (din toate punctele de vedere), nu se poate face numai o raportare la literatură. Cu atât mai mult cu cât întrebările pe care literatura *science fiction* postmodernă le ridică nu vizează un viitor proiectat într-o temporalitate dificil de perceput, ci unul în care omul a pășit din ziua în care a inventat internetul.

Acest lucru înseamnă că, de pildă, cyborgul (mai ales cyborgul medical) nu mai este numai un personaj sau un instrument ficțional. Cyborgul există azi și prin figura lui, cultural și social, se încearcă reconfigurarea perspectivei omului despre lume. În analiza noastră, din această cauză, nu vor fi folosite numai instrumente de analiză literară. Se vor folosi și instrumente teoretice și concepte din alte domenii: cibernetică, psihologie, antropologie, medicină, neuroștiințe și filosofie.

Ipoteza studiului indică problema disjunției minte-emoție și modul în care ea prinde contur în literatura *science fiction*. Se urmărește momentul din care aceasta a determinat, cultural vorbind, o schimbare de perspectivă în ceea ce privește raportarea omului la propriul corp. Constituit din trei idei ale rupturii, pe care omul și le-a insuflat de-a lungul secolelor: ruptura de natură, ruptura de divinitate și ruptura de sine, momentul acestei schimbări ne interesează, întrucât motivează modul în care omul se raportează azi la propriul corp.

Astfel, nu se mai poate afirma despre corpul uman că este organismul care ține în viață conștiința sau mintea. Corpul uman devine el însuși un obiect, o piesă de rezistență care poate fi modificată oricum de către tehnologie. Perspectiva principală din care identificăm și analizăm transformările corpului-obiect uman și procesul artificializării acestuia este transumanismul.

Analizând romane *science fiction*, romane publicate după anul 1980, studiul urmărește și analizează câteva forme pe care corpul-obiect uman le ia. Vom discuta, în aceste condiții, despre corpul cyborg, corpul android, corpul robot, transferul minții într-un calculator și inteligență artificială.

Lucrarea cuprinde trei capitole: „Corpul: Antropocentrism și expansiune”, „Corpul post / transuman” și „Ieșirea din corp”. Denumirea acestor capitole nu este întâmplătoare, ci este gândită în așa fel încât să nuanțeze metamorfoza la care tehnologia supune corpul uman biologic, urmărind atât fapte culturale și sociale, cât și aspecte propuse de literatura *science fiction* postmodernă.

Capitolul întâi, „Corpul: Antropocentrism și expansiune”, urmărește momentul în care corpul uman (biologic) devine obiect. Sunt prezentate și analizate căile prin care acesta ia contact cu tehnologia și, drept consecință, optează pentru artificializare. Fie că privim artificializarea acestui corp din perspectiva postumanismului critic, fie că o privim din poziția transumanismului, ea este drumul inevitabil către corpul post(trans)uman.

Dincolo de problema corpului-obiect, în corpusul capitolului este analizat raportul dintre corp și tehnologie și repercusiunile pe care tehnologia aplicată direct asupra biologicului uman le provoacă. Un corp devenit obiect este corpul căruia i se vor putea atașa alte obiecte (proteze bionice, cipuri, implanturi etc.), pentru ca funcțiile lui să fie augmentate. În primă fază, în scop medical, apoi în scop personal – în speranța perfecționării corpului

uman. Această dorință de augmentare a funcțiilor corpului uman înseamnă, în același timp, și sublinierea inferiorității organicului în fața artificialului.

În capitolul al doilea, „Corpul post / transuman” sunt nuanțate viziunile postumanismului critic și ale transumanismului legate de corp. Pe lângă ideile lui Kevin Warwick și Hans Morvec va fi adusă în discuție o altă direcție transumanistă: Singularitatea (Vinge). Acesta este punctul studiului în care se realizează o distincție între corpul postuman și corpul transuman. Nescăpând din vizor problema disjuncției minte-emoție, cu care transumanismul votează și operează, unul dintre punctele fierbinți ale studiului este problema emoției (a corpului emoțional).

Un proces de genul stocării minții umane într-un calculator, proces susținut de transumanism, ridică foarte multe semne de întrebare. Unul dintre acestea este emoția. Dacă transumanismul încearcă să convingă că mintea este superioară biologicului, emoției, instinctului, senzorialității, neuroștiințele demonstrează că nu există rațiune în absența emoției. Punctul acesta al studiului expune o întreagă discuție despre localizarea emoției și despre importanța ei, pornind de la teoriile lui Charles Darwin, ajungând în vremuri mai apropiate nouă: Daniel Goleman, Antonio Damasio și Lisa Feldman Barrett.

Rezolvată fiind problema emoției, sunt puse în balanță inteligența emoțională și inteligența rațională și, tot în acest capitol, se discută dacă cele două sunt niște componente reale ale creierului sau sunt doar niște proiecții, pe care le face creierul *Homo sapiens*. În acest punct, disputa dintre Goleman și Barrett ia amploare. Primul susține că emoțiile sunt înnăscute, în vreme ce Barrett susține că ele sunt create de creier.

În orice caz, din disputa creier reactiv – creier predictiv, tragem concluzia că indiferent de poziția validată, un creier uman se formează și se dezvoltă într-un corp biologic, ceea ce induce ideea că o mașină nu va putea niciodată gândi ca *Homo sapiens*. Distinct de părerea transumanistilor, nu poate exista conștiință „a ceva” sau „de ceva” în absența unui corp care să fie conștientizat.

Realist vorbind, devine limpede faptul că procesul *uploading mind* (stocarea minții umane într-un calculator) este unul utopic sau realizabil doar într-un scenariu *science fiction*, inteligența artificială (AI) devenind noua figură tutelară a genului.

Ultimul capitol, „Ieșirea din corp”, se axează numai pe analizarea câtorva romane *science fiction*. Întrucât lucrarea urmărește impactul pe care tehnologia îl are asupra corpului

uman, tratăm în amănunt romanele lui William Gibson, Rudy Rucker, Orson Scott Card, David Simpson, Paolo Bacigalupi, Daniel Wilson și ciclul de povestiri scrise de George R. R. Martin. Pe măsură ce analiza se desfășoară, se face referire și la lucrările lui Mary Shelley, Isaac Asimov sau Philip K. Dick, în scopul nuanțării modului în care corpurile transumane își modifică structura de la o etapă la alta a literaturii *science fiction*.

Dacă în ceea ce privește încadrarea personajului cyborg sau a inteligenței artificiale în categoria *Homo technologicus* lucrurile pot fi înțelese de la sine (până la urmă vorbim despre un corp uman protezat), în ceea ce privește celelalte tipologii corporale transumane lucrurile trebuie lămurite.

Astfel, dacă în cazul stocării minții într-un calculator mintea umană este cea extrasă dintr-un creier uman și pusă într-un spațiu artificial, spațiu al posibilităților infinite, în cazul roboților și în cazul androizilor argumentul este următorul: roboții sunt construiți așa încât să poată presta mobilitate umană (roboți umanoizi, adică roboți care se comportă ca niște oameni, dar care nu au aspectul fizic al unui om), în timp ce androizii sunt creați după anatomia, estetica și gândirea umană. Se mizează chiar pe confundarea lor cu oamenii. De altfel, un android capabil să treacă testul Turing – distinct de ceea ce propune literatura! – trebuie considerat, după transumanști, o ființă umană.

Sumarizând observațiile despre cele patru tipuri de corpuri transumane întâlnite în romanele analizate, punctăm următoarele:

- I. cyborgul este o creatură hibridă (om și proteză artificială, detașabilă („deck”) sau permanentă (cip)), capabilă să aibă acces la spațiul cibernetic sau capabilă să aibă o condiție fizică mai bună decât aceea a unui corp neprotezat;
- II. robotul și androidul rămân creații anorganice, diferența dintre ele constând în faptul că robotul are aspectul unei mașini umanoide (fără a gândi ca un om), în timp ce androidul are înfățișare umană și un comportament uman simulat;
- III. inteligența artificială nu poate acționa în lumea reală fără să aibă un corp.

Toate tipurile de corp transuman, discutate în acest capitol, fac parte din categoria *Homo technologicus*, întrucât sunt corpuri făcute după modelul corpului și gândirii umane. Ele nu sunt create ca specie singulară, distinctă de om, animal sau vegetal, așa cum susțin

unii teoreticieni, ci sunt gândite ca mecanisme de extindere și de emancipare corporală sau de augmentare a inteligenței umane.

Indiferent de locul pe care cyborgul, robotul, androidul sau, mai nou, inteligența artificială îl ocupă în desfășurarea evenimentelor dintr-un roman sau altul, dincolo de nuanțele pe care le primesc din partea viziunii fiecărui scriitor, ele pun problema unui viitor emancipat al lui *Homo sapiens*, un viitor care promite despovărarea – în cheie transumanistă – nu numai de responsabilități cotidiene sau de asigurarea unui loc de muncă, ci chiar de propriul corp. Ceea ce promite tehnologia este ideea unui paradis. Un paradis construit, firește, nu unul regăsit.

Într-un proiect de acest gen, fie că vorbim despre literatură, fie că vorbim despre invențiile și produsele tehnologiei de azi, nu se cunoaște o finalitate nici măcar în punctul în care s-ar atinge Singularitatea. Transumanismul trebuie privit ca o transformare continuă a conștiinței și a corpului uman, dincolo de literatură.